

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

”Att dömma, få sig en tanke ställare, och se med spända ögon”
En undersökning av stavning, ordbildning och ordanvändning i nationella
prov i svenska för gymnasieskolan

Anna Andersson

Läroarbetsintegrerat examensarbete, 10 poäng
Svenska språket, fördjupningskurs I, SV4200
Höstterminen 2005
Handledare: Hans Landqvist
Examinator: Anna Hannesdóttir

Sammandrag

I denna uppsats undersöks, utifrån 23 nationella prov i svenska B, formella aspekter som ortografi, ordbildning och lexikon på gymnasieelevers skrivande. Uppsatsens syfte är att undersöka vilka typer av stavfel, ordbildningsfel och lexikala problem som är mest förekommande bland gymnasieelever idag.

Resultaten visar att felaktig dubbeltecknad/enkeltecknad konsonant och reduktion hör till de vanligaste ortografiska feltyperna medan felaktig vokal och felaktig konsonant/konsonantkombination är mindre förekommande. När det gäller ordbildning är särskrivningar vanligast förekommande, medan felaktiga sammanskrivningar och egna ord är ovanligare. På lexikal nivå är det vanligast med felaktiga ordval som t.ex. *och* istället för *att* men även med felaktiga idiomatiska uttryck och kollokationer.

Innehållsförteckning

1.	Inledning	1
1.1.	Bakgrund	1
1.2.	Syfte	2
2.	Tidigare forskning	3
2.1.	Inledning	3
2.2.	Rättstavning och stavningsutveckling	3
2.3.	Särskrivningar och sammanskrivningar	4
2.4.	Idiom och kollokationer	5
3.	Material och metod	6
3.1.	Material	6
3.2.	Nationella prov	6
3.3.	Urval	7
3.4.	Metod	9
3.5.	Feltyper	9
3.5.1.	Ortografi	10
3.5.1.1.	Fel vokal	10
3.5.1.2.	Fel konsonant	10
3.5.1.3.	Enkel/dubbel konsonant	10
3.5.1.4.	Reduktion	10
3.5.1.5.	Övrigt	11
3.5.2.	Ordbildning	11
3.5.2.1.	Särskrivning/sammanskrivning	11
3.5.2.2.	Egna ord	11
3.5.3.	Lexikon	12
4.	Resultat och diskussion	13
4.1.	Inledning	13
4.2.	Ortografi	14
4.2.1.	Fel vokal	15
4.2.2.	Fel konsonant	16
4.2.3.	Enkel/dubbel konsonant	17
4.2.4.	Reduktion	19
4.2.5.	Övrigt	21
4.3.	Ordbildning	21
4.3.1.	Särskrivning/sammanskrivning	22
4.3.2.	Egna ord	23
4.4.	Lexikon	24
5.	Sammanfattande diskussion	26
6.	Referenser	29

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Ordet är en av språkets minsta beståndsdelar. Det är med enstaka ord som det lilla barnets språk börjar ta form. Det är också med ordet som vi ständigt utvecklar och utvidgar vårt språk inom det grammatiska system vi så småningom lär oss. Ordens betydelse är under ständig förändring, och någonstans på vägen tas det för självklart att man ska kunna stava rätt och använda dem på ett korrekt sätt. Frågan är om det egentligen är så självklart. Hur gammal får man vara för att stava *kunde* med två *n*, och när ska man veta vilka ord som ska skrivas samman och inte?

Om man läser kursplanen för Svenska B på skolverkets hemsida står det bland annat:

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven

utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift och kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang, samt genom skrivandet och talet erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,

utvecklar sin förmåga att bearbeta sina texter utifrån egen värdering och andras råd, breddar sin stilistiska förmåga och får pröva olika texttyper och konstnärliga uttrycksmedel,

fortsätter att utveckla den egna läskunnigheten, så att förmågan att tolka, kritiskt granska och analysera olika slag av texter, såväl skrift- som bildbaserade, svarar mot de krav som ställs i ett komplicerat och informationsrikt samhälle. (www.skolverket.se)

Det står inte mycket om de formella aspekterna på elevernas skrivande. Fokus ligger snarare på att utveckla genre- och mottagarmedvetenhet och det skulle kunna tolkas som att det förutsätts att man på gymnasienivå ska kunna stavningsregler.

Tidigare forskning visar dock att också elever på gymnasiet har problem med olika aspekter av ordanvändning som stavning, särkrivning, ordval och uttryck (Hultman & Westman 1977). Jag tyckte därför det skulle vara intressant att, med utgångspunkt i de nationella

proven i svenska B, undersöka ordrelaterade fel som stavning, särskrivning och fasta uttryck för att se i hur stor utsträckning de förekommer bland gymnasieelever i Sverige.

1.2. Syfte

Syftet med denna undersökning är att, utifrån 23 nationella prov i svenska B på gymnasiet, se vilka typer av ortografiska fel, ordbildningsfel och lexikala fel som är vanligast förekommande i mitt material. Utifrån resultaten för jag även en diskussion kring varför situationen är som den är och vad man som verksam lärare bör tänka på i sin undervisning för att komma till rätta med eventuella problem. Jag vill dock påpeka att resultaten bör ses som en indikation snarare än ett absolut faktum då materialet i denna undersökning är begränsat och möjligheten att generalisera resultaten likaså.

2. Tidigare forskning

2.1. Inledning

I detta kapitel presenteras en forskningsöversikt över olika aspekter på elevers skrivande som är relevanta för min undersökning såsom stavning, särskrivning/sammanskrivning och idiom och kollokationer.

2.2. Rättstavning och stavningsutveckling

Oavsett vilken vikt man lägger vid att kunna stava är det onekligen så att skolan ägnar mycket tid och arbete åt rättstavning. Många forskare har lagt tid på att undersöka elevers läsning men inte så många har undersökt barns och ungdomars stavningsutveckling (Naucvér 1989). Kerstin Naucvér diskuterar i sin artikel *hur utvecklas stavningsförmågan under skoltiden* förekomsten av och anledningen till olika typer av stavfel och det är med utgångspunkt i hennes resonemang som jag tänkt diskutera mina resultat. Hon sammanfattar förutsättningarna för att kunna bli en bra stavare såhär:

För att klara av svenskans ortografi behöver man [dessutom] kunskap om våra stavningskonventioner som

- dels är fonologiskt baserade, dvs ger regler för hur språkljuden skall återges med bokstäver beroende på vilken position de har i ordet och vilka de omgivande språkljuden är
- dels morfologiskt baserade, dvs stavningsreglerna beaktar morfemets identitet, vilket förutsätter grammatisk och lexikal medvetenhet.

(Naucvér 1989)

Naucvér delar alltså in reglerna för stavning i fonologiska, morfologiska och lexikaliska konventioner (Naucvér 1989:207). De fonologiska konventionerna utgår från grafemen och hur ett ord uttalas. Att t.ex. stava *spark* som *sbark* skulle enligt Naucvér vara att bryta mot en fonologisk konvention. Detta skulle dock, till skillnad från att skriva *bark* istället för *park*, vara ett fonetiskt acceptabelt misstag eftersom eleven ändå gjort en korrekt ljudanalys av ordet. De morfologiska

konventionerna innebär bland annat att man har insikt om att stavningsreglerna för ett ord kan variera beroende på dess böjning eller sammansättning. Ett fonetiskt acceptabelt brott mot denna konvention skulle kunna vara att skriva *snabbt* som *snappt*. De lexikaliska konventionerna är relaterade till stavning av specifika ord. Eleven kan ha kunskap om stavningskonventionerna på fonetisk och morfologisk nivå men inte om stavningen som gäller för ett enskilda ord. Att t.ex. stava *berg* som *bärj* skulle vara ett exempel på ett fonetiskt acceptabelt brott mot denna konvention (Naucleur 1989).

Naucleur's undersökning visar att de stavfel man finner bland gymnasieelever huvudsakligen är fonetiskt acceptabla och att de oftast beror på att eleven förlitat sig för mycket på den fonetiska analysen och inte tagit hänsyn till den morfologiska. Hon menar att när man kommit högre upp i årskurserna är det därför viktigt att hitta själva orsaken till varför eleven stavar fel för att kunna ge denne adekvat hjälp (s. 202).

2.3. Särskrivningar och sammanskrivningar

I tidigare forskning (Hallencreutz (2002), Gagzis & Jacobsen (1998) och Mobärg (1997)) kan man läsa om olika teorier om bakomliggande faktorer till varför elever särskriver och vilka de största riskfaktorerna är. Särskrivning är ett problem som är vanligt även bland elever på gymnasial nivå. Felaktiga sär- eller sammanskrivningar kan ha såväl utomspråkliga som inomspråkliga förklaringar. Exempel på utomspråkliga faktorer kan vara påverkan från andra språk, t.ex. engelska, där ord vanligtvis skrivs isär (Hallencreutz 2002). Inomspråkliga faktorer ligger på ordnivå och kan t.ex. vara ordets ordklassstillhörighet, längd eller grafiska form. Hallencreutz (2002) granskade texter av elever skrivna på mellanstadiet år 1989 och kom fram till att några av de största inomspråkliga riskfaktorerna för särskrivning var de följande: lång förled (två- eller flerstavig eller sammansatt), substantivisk förled, den s.k. bindestrecks-pedagogiken och förekomsten av diakritiska tecken. Vad gäller diakritiska tecken som en riskfaktor bedömdes det förr (Gagzis & Jacobsen 1998) att en förled som innehåller ett diakritiskt tecken frestar till särskrivning då man lyfter pennan för att sätta dit prickarna (t.ex. *kött*) och efter att ha gjort det skulle det vara lätt hänt att börja på ett nytt ord (*kött bit*) istället för att sammanskriva (*köttbit*). Innan datorn hade fått sitt genombrott var det vanligt att t.ex. förekomsten av diakritiska tecken och luftig handstil framhölls som stora riskfaktorer vad gäller särskrivningar (Gagzis &

Jacobsen 1998). Men eftersom det på senare tid har blivit allt vanligare med icke handskrivna texter, och nutida forskning visar att särskrivningarna *inte* minskar i takt med att man går från handskrivna till datorskrivna texter, kan man alltså ifrågasätta detta som en bakomliggande faktor och försöka hitta andra förklaringar till varför särskrivning är ett så vanligt förekommande problem.

En sådan förklaring är engelskans inflytande i det svenska språket. Förr betraktades engelskan som en biorsak till särskrivning (Gagzis & Jacobsen 1998), medan den idag fått större uppmärksamhet som en orsak till fenomenet. När det gäller särskrivningar och samman-skrivningar, är svenskan och engelskan mycket olika. Engelska ord särskrivs i mycket högre grad svenska och eftersom ungdomar idag är mycket influerade av det engelska språket genom böcker, film och musik är det troligt att de blir påverkade av detta.

En annan förklaring till särskrivning, som också betonats, är reklamspråket eller den så kallade *gestalttexten*. Mobärg (1997) menar att det finns en tendens att medvetet särskriva i reklamtext, titlar, rubriker och logotyper av estetiska skäl, vilket kan ha en påverkan på graden av särskrivning i skolan.

2.4. Idiom och kollokationer

Malmgren diskuterar ordets betydelse och vad det egentligen innebär att aktivt behärska ett ord. För att nyansera och precisera sitt språk måste man kunna avgränsa ord från dess närbesläktade grannar och veta hur ordet kan kombineras med andra ord till sammansättningar. Enda sättet att lära sig behärska ord är genom att lära in det, och detta är en tidskrävande process (Malmgren 1994:7). Det sista steget i att aktivt behärska ett ord är att kunna behärska användningen av ordet i *idiom* och *kollokationer*.

Ett idiom är ett icke förutsägbart uttryck som t.ex. *kila vidare* [dö] eller *ha något i bakfickan* [ha en baktanke med något], vars betydelse är bestämt av det fasta uttrycket och inte av orden i sig. En kollokation är också en typ av fast uttryck men till skillnad från idiomat är den lätt att förstå. Det handlar ofta om fasta uttryck som *begå självmord*, *avge ett löfte* eller *bjuda motstånd* där verbet inte är givet i sammanhanget utan där sambandet är konstruerat (Malmgren 2002:1).

3. Material och metod

I detta kapitel redogör jag för mitt material och för hur jag har gått tillväga för att kategorisera de typer av fel i materialet jag valt att undersöka.

3.1. Material

Materialet består av 23 nationella prov skrivna av elever som går andra året i gymnasieskolan under vårterminen 2005. Elva av proven är skrivna av pojkar och tolv av flickor. Elva av dem är skrivna av elever på yrkesförberedande program och tolv av elever på studieförberedande program. Temat för provet vid det aktuella tillfället var *Vida världen*.

Indelningen av studieförberedande- respektive yrkesförberedande gymnasieprogram har jag gjort i enlighet med Statistiska Centralbyråns indelning i en enkätundersökning gjord 2004 angående gymnasieelevers inträde på arbetsmarknaden. På deras hemsida står det att Barn- och fritidsprogrammet, Byggprogrammet, Elprogrammet, Energiprogrammet, Estetiska programmet, Fordonsprogrammet, handels- och administrationsprogrammet, Industriprogrammet, Livsmedelsprogrammet, Medieprogrammet, Naturbruksprogrammet samt Omvårdnadsprogrammet ingår i de yrkesförberedande programmen. Till de studieförberedande hör Naturvetenskapsprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet, Teknikprogrammet och International Baccalaurate.

I mitt material finns ovanstående representerade med undantag för Elprogrammet, Energiprogrammet, Fordonsprogrammet, Industriprogrammet, Livsmedelsprogrammet och International Baccalaurate.

3.2. Nationella prov

I dagens gymnasieskola är det nationella provet i svenska B obligatoriskt. Utgångspunkten för varje prov är ett texthäfte på cirka 30 A4-sidor med ett specifikt tema. Provet består av tre delmoment;

delprov I, som prövar elevens förmåga att framföra ett förberett tal om cirka 5 minuter, *delprov II*, där eleven på en 80-minuterslektion skriftligen ska formulera en kort utredande text som bygger på texthäftet, samt *delprov III*, som genomförs vid samma tidpunkt för alla skolor, där eleven under 300 minuter får välja och genomföra en av nio skrivuppgifter inom det givna temat. Provtillfällen för delprov I och delprov II bestäms av respektive skola, medan provtillfället för delprov III är detsamma för alla i hela landet (www.nordiska.uu.se/natprov/). Samtliga elever på såväl studieförberedande som yrkesförberedande program tilldelas alltså samma prov vid samma provtillfälle och ska utifrån detta underlag bedömas på lika villkor. Skolverket beskriver syftet med de nationella proven såhär:

De nationella proven kan ses som ett underlag för att bidra till likvärdighet i betygssättningen på nationell nivå. Ett syfte med proven är att bidra till så enhetliga bedömningsgrunder som möjligt över landet, ett annat är att konkretisera de styrdokument som utgör underlag för skolverksamhetens planering, genomförande och utvärdering. (Skolverkets hemsida www.skolverket.se)

3.3. Urval

På Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet finns gruppen för nationella prov i svenska och svenska som andraspråk. Efter genomförda nationella prov i svenska ombeds ett antal lärare att skicka in elevlösningar efter ett visst system som utformats av Skolverket. Dessa blir arkiverade och föremål för forskning och det är genom detta system som jag fått tillgång till mitt material (www.nordiska.uu.se/natprov/).

Materialet bestod från början av 24 nationella prov (delprov III) från 2005. Ett slumpmässigt urval gjordes med hjälp från gruppen för nationella prov vid Uppsala universitet. Sex prov ur varje betygskategori, varav tre flickor och tre pojkar, plockades slumpmässigt ut och sändes till mig via post. Två av texterna var skrivna på dator och hade ett omfång på en A4-sida vardera. Resterande 22 var råtexter, d.v.s. skrivna för hand, och varierade mellan 2 till 16 sidor i omfång. I endast ett fall fanns kommentarer från bedömaren bifogat. Dock innehöll majoriteten av texterna ett mer eller mindre antal understrykningar där läraren markerat främst stavfel och särskrivningar.

Eftersom ett av proven som fått betyget IG var ett uppenbart fall av fusk, då det inte innehöll några fel eller på något annat sätt kunde

motivera betyget IG, valde jag att utesluta det. Alltså finns det i mitt material 23 texter skrivna av elva pojkar och tolv flickor. Anledningen till att jag inte tog bort ett prov skrivet av en flicka för att skapa en jämn könsfördelning var att jag inte ville minska mitt redan ganska begränsade material. En översikt ges i tabell 1 nedan.

TABELL 1. *Materialet fördelat på kön, betyg och program*

	Yrkesförberedande program	Studieförberedande program
Flickor		
IG	3	0
G	2	1
VG	1	2
MVG	1	2
Pojkar		
IG	2	0
G	2	1
VG	0	3
MVG	0	3
Betyg		
IG	5	0
G	4	2
VG	1	5
MVG	1	5
Totalt	11	12

Materialet består alltså av 23 nationella prov varav elva är skrivna av elever på yrkesförberedande program och tolv av elever på studieförberedande program.

Tabell 1 ovan visar fördelningen av proven med avseende på kön, betyg och programinriktning. Det föll sig slumpmässigt så att hälften av proven var skrivna av elever på yrkesförberedande program och hälften av elever på studieförberedande program. Fördelningen är dock snedfördelad med avseende på betyg. Av totalt elva prov skrivna av elever på yrkesförberedande program är det bara ett som fått betyget MVG respektive VG. Av totalt tolv prov skrivna av elever på studieförberedande program finns det inte ett enda med betyget IG.

Bland texterna inom betygskategorin VG finns endast en elev från yrkesförberedande program representerad. Detsamma gäller för betyget MVG. Båda dessa texter är skrivna av flickor. Det är anmärkningsvärt

att ett slumpmässigt urval ger en sådan fördelning. Detta i sig skulle kunna indikera att elever från yrkesinriktade program är underrepresenterade inom de högre betygskategorierna, i alla fall när det gäller nationella prov i svenska.

3.4. Metod

För att bilda mig en uppfattning om vilka typer av fel på ordnivå som förekommer i elevtexter, läste jag först igenom sex texter. Jag valde att till en början fokusera på de texter som fått betyget IG, eftersom de kunde förväntas innehålla en större andel fel än texter ur de högre betygskategorierna. De feltyper jag upptäckte delade jag in i kategorier och underkategorier som mera utförligt redovisas i följande kapitel (avsnitt 3.5.). Därefter läste jag igenom samtliga texter och lade till de kategorier jag ansåg nödvändiga för att få med de viktigaste feltyperna.

Vid genomgången av texterna har jag till stor del förlitat mig på min egen språkkänsla men också, för att verifiera att den stämmer och i de fall något varit oklart eller tveksamt, använt mig av diverse språkvårdshjälpmedel och ordböcker som *Svenska skrivregler*, *SAOL*, *Svenskt språkbruk* och *språkbanken* vid Göteborgs universitet. För att få en uppfattning om i hur hög grad vissa ord som inte står att finna i SAOL förekommer, har jag använt mig av sökmotorn *Google*. Det ska också tilläggas att vissa av kategorierna jag valt att undersöka delvis är baserade på min egen språkkänsla och därför kan tyckas mer eller mindre godtyckliga.

3.5. Feltyper

Nedan följer en beskrivning av de olika feltyperna och deras eventuella underkategorier. En översikt av de olika typerna med underkategorier ges i följande uppställning.

- **Ortografi**
 - Fel vokal
 - Fel konsonant
 - Enkel/dubbel konsonant
 - Reduktion
 - Övrigt
- **Ordbildning**

- Särskrivning/sammanskrivning
- Egna ord
- **Lexikon**
 - Idiom, kollokationer och felaktigt ordval

3.5.1. Ortografi

De ortografiska felen är indelade i fem underkategorier. Jag har i denna kategorisering utgått från Hultman & Westmans indelning men har utökat antalet ortografiska underkategorier till fem stycken istället för Hultman & Westmans två (1977:234) Mina kategorier är *fel vokal*, *fel konsonant*, *enkel/dubbel konsonant*, *reduktion* och *övrigt*.

3.5.1.1. Fel vokal

Kategorin *fel vokal* innefattar ortografiska fel där eleven använt sig av en felaktig vokal. Exempel på fel är *karéoke*, *värkligen*, *endamålet*, *mästa*, och *oavsätt*.

3.5.1.2. Fel konsonant

Kategorin *fel konsonant* innefattar ortografiska fel där eleven använt sig av en felaktig konsonant, t.ex. *börgan*, *stog*, *tobac*, och *dedikera*, eller stavat fel på konsonantkombinationer. Exempel på felaktiga konsonantkombinationer är felaktiga stavningar av *sje*-ljud, *j*-ljud och *ng*-ljud som *schen*, *ljupt*, och *lungnare*.

3.5.1.3. Enkel/dubbel konsonant

Kategorin *enkel/dubbel konsonant* innefattar ortografiska fel med felaktig dubbelteckning eller felaktig enkelteckning av konsonant, t.ex. *rekomenderar*, *mäniskor*, *dömma*, *parallellt* och *skilljer*. Även fel beträffande konsonantkombinationen <ck> räknas som fel under denna kategori, t.ex. *säckert*.

3.5.1.4. Reduktion

Kategorin *reduktion* innefattar ortografiska fel som innebär att ord reducerats på något sätt. Reduktion kan förekomma finalt (som i *checka* istället för *checkade*) eller medialt (som i *priotera* istället för *prioritera*). Det finns även exempel på initial reduktion, t.ex. *en* för *den*. I denna kategori ingår även de reduceringar som skulle kunna härröras till talspråksnormen, t.ex. *o* istället för *och* och *va* istället för *vad/var*. I de fall då eleven skrivit *de* istället för *dem* eller tvärtom har jag sett det som ett val av fel pronomen och därför inte tagit med dessa fel i undersökningen.

3.5.1.5. Övrigt

Kategorin *övrigt* innefattar ortografiska fel som inte passar in under någon av de ovanstående. Här har jag valt att placera talspråkliga stavningar som inte hamnat under *reduktion* t.ex. *mådnad*, *prydligt*, *sej*, *blåa*, *eran*, och *våran*.

3.5.2. Ordbildning

Kategorin *ordbildning* innefattar morfologiska fel som avser bildandet av ord. Denna kategori är indelad i två underkategorier; särskrivning/sammanskrivning och egna ord.

3.5.2.1. Särskrivning/sammanskrivning

Jag har, i enlighet med tidigare undersökningar (Hultman & Westman, 1977:234) valt att räkna sammanskrivningar och särskrivningar som en kategori då de båda feltyperna kan sägas vara två sidor av samma mynt. Exempel inom denna kategori är *fotbolls lag*, *klädes butiker* och *små fnittrade*.

3.5.2.2. Egna ord

Underkategorin *egna ord* innefattar ord och sammansättningar som enligt SAOL inte finns och som jag som läsare inte uppfattar som språkligt riktiga/begripliga. Eftersom SAOL endast innehåller ett urval

av orden i svenskan, har jag fått ta till andra hjälpmedel för att göra kategoriseringen. Normen för denna kategori är alltså mera godtycklig än de ovanstående, eftersom jag delvis fått förlita mig på min egen språkkänsla. Jag har även använt sökmotorn Google och Språkbanken vid Göteborgs universitet för att se hur frekventa de aktuella orden kan sägas vara. För varje enskilt ord har jag, förutom antalet förekomster, sett på i vilket sammanhang ordet står. Det finns alltså ingen absolut numerisk gräns utan jag har tagit ställning för varje ord beroende på sammanhang och källa. Exempel på ord under denna kategori är *förslagit*, *ghettofågel* och *straffmässigt*.

Inom denna kategori är det svårt att tala om rätt eller fel. Det är snarare intressant att titta närmre på elevernas språkliga kreativitet.

3.5.3. *Lexikon*

Lexikala fel innebär i denna undersökning någon av följande situationer:

- eleven har gjort ett felaktigt ordval eller på något annat vis uttryckt sig felaktigt på grund av fel ord- eller uttryckskombinationer
- eleven har använt ett idiomatiskt uttryck felaktigt, eller
- eleven har använt fel kollokation.

De enda typ av ord som inte räknats med under denna kategori är val av fel preposition. Eftersom val av preposition skulle kunna göras till en undersökning i sig har jag på grund av tidsbrist valt att separera dessa två företeelser. Normen för kategoriseringen är *Svenskt språkbruk*, Google, Språkbanken vid Göteborgs universitet och min egen språkkänsla.

4. Resultat och diskussion

4.1. Inledning

Efter att ha gått igenom och analyserat materialet har resultat för de tre huvudfeltyperna ortografi, ordbildning och lexikon med tillhörande underkategorier sammanställts och summerats per elevtext enligt tabell 2 nedan. Texterna har numrerats från 01 till 23 och för varje ID i tabellen framgår det vilket kön (P/F), vilken programinriktning (S/Y) och vilket betyg (IG, G, VG, MVG) respektive elev har.

Vad som dock är värt att notera och ha i åtanke är att fördelningen av det slumpmässiga urval som gjordes av materialet ger en indikation på att texter skrivna av elever på yrkesförberedande program är överrepresenterade i fråga om betygskategorierna IG och G och underrepresenterade i fråga om kategorierna VG och MVG (se tabell 1 i avsnitt 3.3. ovan).

Vad gäller redovisningen av felen ska nämnas att ett ord kan noteras som flera typer av fel. Således kan ett ord, t.ex. *oskuldhet* noteras som en förekomst av ortografiskt fel (typ: enkel/dubbel konsonant), men också som två förekomster av ordbildningsfel (typ: egna ord).

I tabell 2 nedan visar det totala antalet fel per elevtext. Varje text har numrerats från 01-23 och efter siffran anges elevens kön (F/P), programinriktning (Y/S) och betyg (IG/G/VG/MVG).

TABELL 2. *Sammanställning av antalet fel per elevtext fördelade på ortografiska fel, ordbildningsfel och lexikala fel. Värdena anges i absoluta tal.*

	Ortografi	Ordbildning	Lexikon	Summa
01/F/Y/IG	7	2	1	10
02/P/Y/IG	76	12	4	92
03/F/Y/IG	4	1	2	7
04/P/Y/IG	23	5	12	40
05/F/Y/IG	10	1	7	18

06/P/Y/G	18	9	2	29
07/F/S/G	1	1	7	9
08/P/Y/G	11	2	1	14
09/F/Y/G	11	10	3	24
10/P/S/G	2	1	8	11
11/F/Y/G	3	1	4	8
12/P/S/VG	0	3	1	4
13/F/S/VG	4	1	4	9
14/P/S/VG	7	2	5	14
15/F/S/VG	1	1	9	11
16/P/S/VG	5	1	3	9
17/F/Y/VG	1	0	4	5
18/P/S/MVG	3	4	4	11
19/F/Y/MVG	1	0	4	5
20/P/S/MVG	0	0	1	1
21/F/S/MVG	4	4	0	8
22/P/S/MVG	5	2	3	10
23/F/S/MVG	0	0	1	1
Totalt	197	63	90	350

Det totala antalet fel är alltså 350. Av dessa svarar de ortografiska felen för 197 (56,3 %), ordbildningsfelen för 63 (18,0 %) och de lexikala felen för 90 (25,7 %). Medelantalet fel i texterna är 15,2. Pojkarnas texter har ett medelantal på 21,4, vilket är betydligt högre än motsvarande värde på 9,6 i flickornas texter. Det kan också noteras att en text, skriven av en pojke med betyget IG, ensam står för hela 76 ortografiska fel. Eftersom materialet är begränsat, kommer detta sannolikt att påverka mina resultat. Bland pojkarna finns även en större skillnad mellan den text som innehåller minst (1) respektive flest (92) fel jämfört med flickorna, där motsvarande noteringar som mest är 40 och som minst 1. Som jag tidigare nämnt kan ett och samma ord noteras som flera typer av fel.

I de följande avsnitten redovisas detaljresultat för de tre huvudkategorierna och deras underkategorier. De vanligaste feltyperna kommer också att diskuteras i relation till tidigare forskning.

4.2. Ortografi

De ortografiska felen utgör med sina 197 förekomster den största huvudkategorin i undersökningen. Av dessa förekomster står pojkarna för 150 (76,1 %) och flickorna för 47 (23,9 %).

Differensen mellan elever på yrkesförberedande respektive studieförberedande program är också värd att notera. Elevtexterna från de yrkesförberedande programmen står för 165 förekomster, alltså hela 83,8 procent av de ortografiska felen. Detta kan jämföras med 32 (16,2 %) för de studieförberedande programmen. Skillnaderna bör dock ses som en indikation snarare än ett absolut faktum, eftersom den större andelen av texterna skrivna av elever på de yrkesförberedande programmen har betyget IG och G och därmed kan förväntas innehålla fler fel i sin helhet än de texter med betygen VG och MVG oavsett programinriktning.

Av förekomsterna av ortografiska fel inom yrkesinriktade program står pojkarna för 128 (77,6 %) och flickorna för 37 (22,4 %). För eleverna på de studieförberedande programmen är motsvarande värden 22 (68,7 %) respektive 10 (31,3 %). Man kan alltså, utifrån ovanstående resultat, konstatera att förekomsten av ortografiska fel i materialet är klart större hos pojkarna än hos flickorna och det oberoende av programinriktning. Detta är i enlighet med Hultman & Westmans (1977) resultat (s. 234).

I tabell 3 nedan följer en sammanställning av antalet ortografiska fel inom respektive underkategori fördelade på pojkar och flickor.

TABELL 3. Sammanställning av ortografiska fel fördelade på kön. Värdena anges i absoluta tal.

	Fel vokal	Fel konsonant	Enkel/dubbel	Reduktion	Övrigt
Pojkar	8	8	30	93	11
Flickor	5	6	16	13	7
Totalt	13	14	46	106	18

Det mest förekommande stavfelet är reduktion och kategorin utgör med sina 106 förekomster 53,8 procent av det totala antalet fel på ortografisk nivå. Den näst största ortografiska feltypen är felaktig enkel- eller dubbelteckning av konsonant. Nästan en fjärdedel av alla stavfel hör hemma under denna kategori. Därefter följer i tur och ordning kategorierna *övrigt*, *fel konsonant* och *fel vokal* som vardera utgör mindre än en tiondel av det totala antalet ortografiska fel.

4.2.1. Fel vokal

De ortografiska felen utgörs till 7,0 procent av att eleven valt att använda sig av fel vokal (13 av 197 fel). Detta är det minst förekommande ortografiska felet i materialet och utgörs till 61,5 procent av att det sker en förväxling mellan <e> och <ä>. Nedan listas samtliga förekomster inom denna kategori.

ända (enda) (2)	protostera
oavsätt	korrespondansgymnasium
sätt (sett) (2)	karéoke
mästa	imot (emot)
värkligen	Pluagga (plugga)
endamálet	

När det gäller förekomsten av stavfel som beror på att elever förväxlat <e> och <ä>, är det uteslutande i fall då det finns ord som uttalas likadant men har olika betydelser. *Sätt* och *sett* uttalas på samma sätt men är två skilda ord. De andra felstavningarna av samma typ som förekommer i materialet är *ända/enda*, *mästa/mesta*, *värkligen/verkligen*, *endamálet/ ändamálet* och *oavsätt/oavsett*. När eleven skrivit *mästa* och *värkligen*, vore det rimligt att anta att han associerat till ord som *mästare* och *värk/verk*. Den fonologiska analysen är alltså korrekt men det är i kunskapen om den lexikaliska konventionen det brister och eleven saknar precis kunskap om det enskilda ordets stavning.

I ordet *korrespondansgymnasium* har eleven förväxlat vokalerna e och a. Trots att detta inte hör till de vanligaste vokalförväxlingarna har det i detta fall gjorts en fullt acceptabel fonetisk analys då *korrespondens* ju uttalas /korrespondans/. Det verkar istället vara så att eleven inte har kunskap om det specifika ordet och att stavfelet här är fråga om ett brott mot en lexikalisk konvention, vilket jag, enligt Naulérs modell (1989:203), anser vara ett helt acceptabelt misstag för en gymnasieelev.

Ovanstående förklaring skulle även kunna gälla för stavningen av *protostera*, även om kopplingen där inte är lika tydlig. Möjligtvis kan det vara så att eleven är osäker på uttalet av *protestera* och därför förväxlar <e> och <o>. Detta skulle i så fall också vara ett brott mot en lexikalisk konvention i enlighet med Naulérs modell, dock ej lika acceptabel som det i föregående exempel.

4.2.2. Fel konsonant

Att välja fel konsonant eller fel konsonantkombination hör inte heller till de vanligare ortografiska felen. Endast 14, dvs 7,1 procent av totalt 197 förekomster hör hemma i denna kategori. Felen är av varierande art och det finns inget som är mera förekommande än det andra. Listan nedan illustrerar olika varianter av hur elever använt sig av fel konsonant eller konsonantkombination:

Discotek (2)	Tilltarar (tilltalar)	Ljupt
Disco ställen	Vilja (vilda)	Lungnare
Kommunisera	Drappar (drabbar)	Schen
Tobac	Börgan	Högludda
Dedikera	Stog (stod)	Själ (skäl)

Vissa felstavningar som *stog*, *drappar* och *vilja* skulle kunna vara enkla slarvfel som vid närmare genomläsning hade kunnat upptäckas. När det gäller ord som *börgan* och *ljupt*, har eleverna gjort en korrekt och fullt acceptabel fonetisk analys av det aktuella ordet men brutit mot den lexikaliska konventionen och valt fel konsonant eller konsonantkombination för j-ljudet. Det verkar dock i det senare fallet som om eleven är medveten om att ordet har en speciell stavning eftersom hon skrivit <lj> och inte bara <j>. Däremot är det mera oklart varför eleven som stavat fel på *högludda* valt att helt utesluta ett grafem för j-ljudet. Det kan möjligen vara så att det inte finns tillräcklig kunskap om hur ordet uttalas. Alternativt är det ett slarvfel.

När eleven stavat ordet *scen* med <sch> är det däremot fråga om ett brott mot den fonetiska konventionen (såväl som den lexikaliska) eftersom *scen* ju uttalas med /s/ och inte /ʃ/. Här kan man tänka sig att det snarare handlar om att eleven vet att det är en ovanlig stavning på ordet men inte lyckas hitta rätt.

När det gäller ordet *lungnare* är stavningen fonetiskt riktig, men eleven har inte tagit hänsyn till de morfologiska konventionerna för ordet utan stavat *lugn* med *-ngn*.

Det finns även ett antal fall där <c> förväxlas med <k> som *kommunisera*, *dedikera*, *tobac* och *discotek*. Eftersom <c> är ett relativt ovanligt grafem i det svenska språket (sökning i *Språkbanken*) är osäkerheten kring stavningen av de två förstnämnda begriplig. Vad gäller stavningen av *tobac* och *discotek* beror felen troligtvis mer på influenser från engelskan.

4.2.3. Enkel/dubbel konsonant

Felval beträffande enkel/dubbel konsonant utgör den näst största ortografiska kategorin med 23,4 procent av förekomsterna (46 fel av 197). Här kan man notera en differens mellan könen då pojkarna står för nästan dubbelt så många fel som flickorna.

Det finns tre olika variationer på felen inom denna kategori; felaktig dubbeltecknad konsonant, felaktig enkeltecknad konsonant och fel med <k> och <ck>. Samtliga förekomster i materialet är listade nedan.

Anorlunda (2)	sattsa	säckert
Blåt	trotts	otackt
solmadraser	gammla	
bred grader	samarbeta	debbaten
bus (buss)	fortsättningsviss	föränn (2)
mäniskor	hederstitteln	
mäniskors	välkommna	
ensama	bildkvallitén	
framföralt	bildkvalliteten	
förståd	männsklighetens	
mötes	oskuldhet	
Aldeles	skilljer (2)	
ståt (stått)	himmlen (2)	
tät (tätt)	väll	
minsan (3)	dömna	
paralellt		
rekomendera		
rekomenderar		
nåde		
visa (vissa)		

Det är något vanligare med felaktig enkeltecknad konsonant (25 av 46) än felaktig dubbeltecknad konsonant (19 av 46). Endast två förekomster noterades där elever skrivit <ck> istället för <k>. Det förekommer också två felstavningar där eleven dubbeltecknat fel konsonant; *debbaten* och *föränn*. Dessa har jag valt att kategorisera som både felaktig dubbelteckning och felaktig enkelteckning.

Felaktig enkel- eller dubbelteckning är vanligt förekommande även i de högre årskurserna i skolan och omges av många fördomar (Naucmér 1989:203). En sådan är att vissa lärare menar att denna typ av stavfel bottnar i att eleven inte *hör* skillnad mellan lång och kort vokal. Naucmér menar att felaktig dubbelteckning inte har med hörsel utan med konventioner att göra (s. 204).

För att dubbelteckning av konsonant ska göras måste vokalen vara kort och stavelsen betonad. Om endast en konsonant följer, och båda dessa kriterier uppfylls ska man dubbelteckna (Naucmér 1989:206). I uppställningen ovan kan man se att de flesta fall där elever felaktigt

dubbeltecknat eller felaktigt enkeltecknat bryter mot en eller båda av dessa regler. I majoriteten av fallen rör det sig om brott mot fonologiska konventioner.

Sex av stavfelen innebär brott mot lexikaliska konventioner. I ordet *parallellt* ligger betoningen på sista stavelsen /-ellt/ som dessutom har kort vokalljud. Enligt stavningskonventionerna borde *parallellt* stavas så som eleven skrivit, varför det här rör sig om ett konventionsbrott på lexikalisk nivå då kunskap om hur detta specifika ord stavas saknas. Även *rekommendera* är en sådan typ av fel.

På morfologisk nivå noteras sex förekomster. I ordet *samarbeta* har eleven inte tagit hänsyn till ordets sammansättning: *sam* och *arbeta*. Här ligger betoningen på den första stavelsen och vokalen är kort men konsonanten ska, på grund av ordets sammansättning, inte dubbeltecknas. Ljudanalysen är fullt acceptabel men det brister på morfologisk nivå. Likaså är det med ordet *solmadraser*. Eftersom det är en sammansättning av *sol* och *madrass*, ligger betoningen på såväl den första stavelsen (som har långt vokalljud) som på sista stavelsen som borde dubbeltecknats.

4.2.4. Reduktion

Reduktion är den typ av ortografiskt fel som har flest förekomster i materialet. Gruppen står för hela 53,8 % av det totala antalet ortografiska fel (106 av 197). Det är även här man finner den största skillnaden mellan pojkar (93 av 106) och flickor (13 av 106).

Som jag tidigare nämnt (se avsnitt (4.1.) ovan) står en av elevtexterna skriven av en pojke, för 59 av dessa fel. Om man räknar bort denna text, står pojkarna fortfarande för cirka två tredjedelar av felen (34 av 47), detta trots att fördelningen då blir 12 flickor och 10 pojkar.

Många av förekomsterna inom denna kategori skulle kunna ha undvikits, då det förekommer en stor andel slarvfel. De vanligaste reduceringarna görs av orden *det* (37), *var/vad* (28) och *och* (10). Dessa utgör tillsammans 70,8 procent av förekomsterna. Därutöver förekommer även reduktion av verbändelse i imperfekt och mediala reduceringar. Samtliga förekomster redovisas nedan.

va [var] (26)	någång	en [den]
va [vad] (2)	vart [varit] (2)	
de [det] (37)	sånna	
o [och] (10)	såna	
pojk	nått	

checka	priotera
stanna	förslagit
mång	bildkvalliten
va [vara]	skämdes [skrämdes]
sätt [sätta]	möjligöra (2)
klart [klarat]	aministrationen
börja [började]	fridrottsanläggning (2)
	famij
	oförklariga
	labratorium
	stråkastarna
	averkningen
	förståligt
	rymdfärdprojekt

Det rör sig oftast om brott mot morfologiska och lexikaliska konventioner. Jag tror att de flesta gymnasieelever är medvetna om att *och* inte stavas *o* och att man inte skriver ”som man pratar” när det gäller t.ex. uteslutning av imperfektändelser på verb. Trots detta är det nästan uteslutande sådana fel som noteras i denna kategori. Det faktum att man reducerar *och* till *o* verkar också kunna vara en förklaring till att det under den lexikala kategorin finns många exempel på att *att* felaktigt ersatts av *och* vid infinitformer av verb (se avsnitt (4.4.) ovan). Det sker en förväxling mellan de två orden, eftersom de i tal ofta uttalas lika /o/ och om eleven inte har tillräckliga kunskaper om syntax vet denne inte vad som är rätt. Eftersom orden har olika betydelse, är det ju mycket väsentligt att eleverna lär sig skillnaden.

Vad som verkar vara en liknande typ av problem är att eleverna skriver *va* för både *vad* och *var*. Också detta har sannolikt en stark koppling till talspråket. Här finns det också, i likhet med /o/-problematiken, en betydelseskilnad. Bägge ovanstående fel är dock fonetiskt acceptabla, då eleven faktiskt gjort en korrekt fonetisk analys.

I de fall då reduktion förekommer medialt i ordet kan man tänka sig två huvudorsaker. Eleven kan ha gjort en fonetiskt acceptabel analys av ordet, t.ex. *möjligöra*, *labratorium* och *bildkvallitén*. Samtliga ord innehåller fonem som inte hörs i tal, och det är därför heller inte konstigt om sådana misstag begås. Det kan också vara så att eleven inte förstått ordets uppbyggnad och därför reducerat. Exempel på detta skulle vara *stråkastarna*, *averkningen* och *fridrottsanläggning*. Naturligtvis avser inte eleven en person som kastar strån eller fri träningsanläggning för medlemmar i idrottsklubben Drott utan det handlar om brott mot morfologiska konventioner.

4.2.5. Övrigt

Under kategorin övrigt har 18 förekomster noterats. Dessa utgör 9,1 procent av de ortografiska felen och innehåller huvudsakligen fel som talspråklig böjning av pronomen och adjektiv. Samtliga förekomster är listade nedan.

vårat (2)	bite [bit]	prydligt
våran (3)	rymdfärddar (3)	mådnad
eran		jämnförelse
blåa (2)		
sej [sig] (3)		

Det finns tre felstavningar (*prydligt*, *jämnförelse* och *mådnad*) som verkar vara någon form av hyperkorrektion. *Bite* skulle eventuellt kunna bero på influens från engelskan.

4.3. Ordbildning

Ordbildningsfelen i materialet är indelade i tre underkategorier. Resultaten för respektive kategori redovisas enligt tabell 4 nedan.

TABELL 4. *Sammanställning av fel i fråga om ordbildning fördelade på kön. Värdena anges i absoluta tal.*

	Särskrivning/sammanskrivning	Egna ord
Pojkar	34	7
Flickor	17	5
Totalt	51	12

Inom ordbildningskategorin är särskrivning/sammanskrivning den vanligaste feltypen med 51 (81,0 %) förekomster av totalt 63. Kategorin egna ord svarar för 12 (19,0 %) av totalt 63 förekomster och utgör cirka en femtedel av det totala antalet ordbildningsfel.

4.3.1. Särskrivning/sammanskrivning

Sär- och sammanskrivningarna utgör alltså den största kategorin inom ordbildningsfelen. Av det totala antalet förekomster inom kategorin är hela 45 av 51 (88,2 %) särskrivningar och bara 6 av 51 (11,8 %) felaktiga sammanskrivningar.

Bland pojkarna förekommer dubbelt så många särskrivningar som bland flickorna. De noteras för 34 fel jämfört med flickornas 17. Nedan följer en sammanställning av de särskrivningar/sammanskrivningar som förekommer i materialet.

Tanke ställare	tvär bromsning	45 åriga	här med
Bred grader	ny byggda	[...] åring[ar] (5)	till baks
Grus vägar	små fnittrade	18 års dag (3)	tvärt om (2)
Löp stegen	mastodont filmer		
informations möte	rysar schen		
string trosor	National dryck		
NASA projektet	skit film		
ljud effekter	för domar		
plast boll	Jätte frestande		
ålders gränsen			
klädes butiker			
fotbolls lag			
disco ställen			
mat affärerna			
semester ö			
favorit filmer			
favorit rad			
miljö skillnaderna			
tränings redskap			
hotell rummets			
chock effekter			
ouzo resa			
Hemma bio system			

I mitt material är substantiven den ordklass som särskrivs mest. Där finns 38 förekomster av totalt 41 särskrivningar. Detta resultat är i enlighet med Hallencreutz iakttagelser i hennes undersökning av mellanstadieelevers texter "[...] substantiv särskrivs mer än förväntat, [...] verb särskrivs mindre än vad möjligheterna pekar på" (Hallencreutz 2002:102).

Som jag tidigare nämnt (se avsnitt (2.2.) ovan), har Hallencreutz angett substantivisk förled som en inomspråklig faktor som främjar särskrivning. I materialet ovan kan man utläsa att 23 (51,1 %) av totalt 41 förekomster utgörs av ord som har substantiv som förled. Även i de fall då förleden inte är substantivisk är det övervägande flerstaviga förleder som verkar leda till särskrivning. Exempel på sådana är *mastodont filmer* och *national dryck*.

Det förekommer även nio fall av särskrivningar, där ordet inleds med siffror t.ex. *45 åriga* och *18 års dag*. Eleverna vet troligen att man inte ska skriva samman siffror och bokstäver, men det korrekta vore naturligtvis i detta fall att använda sig av bindestreck.

Fogemorfemet <s> kan också vara en riskfaktor när det gäller särskrivning. *Informations möte, ålders gränsen, klädes butiker, fotbolls lag* och *tränings redskap* är alla exempel på sådana. Just särskrivningen av *tränings redskap* är intressant eftersom eleven i samma mening helt korrekt sammanskrivit *träningmöjligheter*. Detta fel känns därför mer som ett slarvfel, vilket skulle kunna gälla för många särskrivningar. Denna känsla förstärks även av att eleven uppenbarligen vet att fogemorfemet <s>, (som i *tränings*), indikerar att ordet ska skrivas samman.

Eftersom de felaktiga sammanskrivningarna är så pass få (6 av 51), nöjer jag mig med att nämna dem endast som en mindre förekommande variant av särskrivningarna. Exempel på förekomster i materialet är *iform*, *i allafall*, *undertiden* och *ävenom*. Vad man kan notera är dock att samtliga fall är flerordsuttryck som inleds av formord.

4.3.2. Egna ord

Det finns totalt 12 förekomster inom denna kategori, och det finns ingen anmärkningsvärd skillnad mellan könen (se tabell 4 ovan). Det vanligaste är att elever har försökt använda ett sammansatt ord men att det antingen blivit fel i avledningen eller sammansättningen eller att eleven egenhändigt komponerat ett ord som redan finns i en annan form. Tre exempel på detta följer som exempel (1)-(3).

1. Det gäller att vara *öppensidig* för idéer. (15)
2. [...] de bestämmer sig för att lämna London för att följa ett inspelat *radionödrop* från andra överlevande. (18)
3. Istället nöjer jag mig med att konstatera att en *ghettofågel* på 17 vårar om några år kan ha ett ord med i spelet när [...] (10)

Exempel (1) och (2) är av liknande karaktär. I det första fallet är det troligt att eleven har menat att skriva att ha ett *öppet sinne* för något men inte varit säker på sammansättningen och då skrivit *öppensidig*. I exempel (2) verkar det som att det skett en förväxling mellan *radio* och orden *nödros* och *anrop* och att eleven valt en felaktig sammansättning som bildat ett eget ord. I exempel (3) ligger det närmare till hands att tro att det rör sig om en direktöversättning av ett icke-svenskt uttryck. Av vad man kan utläsa från det större sammanhanget tror jag att eleven med *ghettofågel* syftar på en person som vuxit upp i förorten.

Fler exempel på egna ord är *brittisktalande*, *B-splatterfilmer* och *fadea* (tona ut musik). När det gäller de två senare, kan man tänka sig att eleven saknat svenska motsvarigheter till de engelska orden och helt enkelt försvenskat dem enligt sitt svenska språkssystem. När det gäller *brittisktalande*, tror jag att eleven egentligen vet att det heter *engelsktalande* men att han vill betona att det är en brittisk engelska som talas och därför skapar ett eget ord.

4.4. Lexikon

Det finns 90 förekomster av fel under kategorin lexikon. Inte heller här är det någon större skillnad mellan antalet fel för pojkar (46) och flickor (44).

Svenskan är full av idiom eller fasta uttryck vilkas innebörd inte framgår av de ingående ordens betydelse. Sådana uttryck kan vara svåra att behärska och inte sällan blir det fel på vägen (Malmgren 1994:8). I exempel (4) och (5) nedan illustreras sådana fel där eleven försökt att använda ett idiomatiskt uttryck men misslyckats:

4. [...] och ser därför *med spända ögon* på utvecklingen. (04)
5. Uppvuxen i ett mindre samhälle som jag är, är *hoppet rätt stort* till jämförelsen med en av Sveriges största städer. (13)

I exempel (4) verkar det som att eleven har en känsla för att det finns ett idiomatiskt sätt att uttrycka vad han menar men det har inte blivit helt riktigt. Det verkar rimligt att anta att eleven har kombinerat uttrycken att *se med spänd förväntan* på någonting med att *se med blida ögon*. Resultatet har då blivit *med spända ögon*, vilket förvisso också blir metaforiskt men även lite komiskt.

I exempel (5) har eleven inte misslyckats helt men ändock delvis. Det korrekta uttrycket borde vara *klivet är rätt stort* men istället har han bytt

ut *klivet* mot det närbesläktade verbet *hoppet*, vilket gör att det inte finns utrymme för missförstånd utan bara att det helt enkelt låter fel.

Förutom idiomatiska uttryck innefattar denna kategori även fel där elever gjort ett felaktigt ordval. Ett par exempel på detta illustreras i (6)-(8) nedan.

6. För att *parafrasera* Elvis [citat följer] (10)
7. Vetenskapen är under *beständig* förändring. (15)
8. [...] och synen av alla palmer och havet fick en *och* känna att de var värt besväret att gå upp tidigt. (16)

Exempel (6) är hämtat ur en text med betyget G. Pojken som skrivit texten har ett mycket högtravande och komplicerat språk och använder ofta ord och uttryck i fel kontext. I detta fall skulle han hellre kunnat skriva *citera* eftersom det är det han gör, inte *parafrasera*. Även i exempel (7) verkar det som om felet beror på att eleven vill att meningen ska låta mera högtravande än nödvändigt och att det därför resulterar i ett felaktigt ordval då hon väljer *beständig* istället för *ständig*.

Exempel (8) visar ett exempel av totalt fyra förekomster där elever använt *och* istället för *att* som infinitivmärke. Denna typ av felaktigt ordval beror troligen på att man i talspråk uttalar såväl *att* som *och* som /o/ och att det därför sker en förväxling i skriven text. Också felaktiga kollokationer förekommer och i exempel (9) och (10) ges exempel på sådana:

9. Fast jag och min kusin Adam gick och *la oss till sängs* vid klockan 3 på natten dagen innan så [...]. (04)
10. Något som *gör nytta* för oss människor. (05)

Exempel (9) ovan är ett exempel på en felaktig kollokation. Det korrekta uttrycket ska vara att *gå till sängs*. Det rör sig om ett slags hyperkorrektion, då eleven har använt sig av inte mindre än två uttryck på rad då han skriver *gick och la oss* och *till sängs*.

I exempel (10) har eleven skrivit *gör nytta* istället för *är till nytta*. Att *göra nytta* är inte en inkorrekt kollokation i sig men i ovanstående exempel hade *vara till nytta* varit mera idiomatiskt.

5. Sammanfattande diskussion

Syftet med denna undersökning är att, utifrån texter skrivna av elever på andra året i gymnasiet, titta närmre på vilka typer av ortografiska fel, ordbildningsfel och lexikala fel som är vanligast förekommande. Materialet består av 23 nationella prov i svenska B varav tolv är skrivna av flickor och elva av pojkar. Jag har delat in feltyperna i tre huvudkategorier; *ortografi*, *ordbildning* och *lexikon*. De ortografiska felen är sedan i sin tur indelade i underkategorierna *fel vokal*, *fel konsonant*, *enkel/dubbel konsonant*, *reduktion* och *övrigt*. Underkategorier till ordbildningsfelen är; *särskrivning/sammanskrivning* och *egna ord*. Huvudkategorin *lexikon* saknar underkategorier men innefattar felaktiga ordval, felaktiga idiom och felaktiga kollokationer.

Trots att mitt material är begränsat har jag på grund av tidsbrist fått avstå från vissa aspekter som jag funnit intressanta. En av dessa var elevernas prepositionsanvändning (se avsnitt (3.5.3.)). Inom detta ämne har jag i mitt material funnit stora undersökningsmöjligheter som skulle vara spännande att undersöka närmre. Vid genomläsning av elevtexterna upptäcktes även ett stort antal satsradningar och ordböjningsfel som också skulle kunna vara intressanta att undersöka. Dessa aspekter ligger dock på en annan språklig nivå än den jag valt att inrikta mig på och har därför inte tagits med i undersökningen.

Jag diskuterar i följande kapitel de underkategorier till de tre huvudkategorierna *ortografi*, *ordbildning* och *lexikon* som är mest förekommande i mitt material.

Om man ser till de ortografiska felen i min undersökning, visar resultaten att det är kategorierna *enkel/dubbel konsonant* och *reduktion* som står för de flesta förekomsterna. I bägge kategorierna noteras också en relativt stor skillnad mellan pojkar och flickor.

Vad gäller reduktioner har eleverna nästan uteslutande gjort fonetiskt acceptabla analyser och det verkar snarare förhålla sig så att vissa elever har svårigheter med att skilja talspråksnormen från skriftspråksnormen. De vanligaste reduktionerna görs finalt i ordet, främst av orden *det*, *var/vad* och *och*, medan medial och final reduktion är ovanligare. Sannolikt beror de allra flesta finala reduktioner på influenser av talspråket. En annan möjlig förklaring skulle kunna vara påverkan av

SMS- och Internetspråk. Själv skriver jag ofta förkortningar som *o*, *va* och *de* när jag snabbt vill skicka ett meddelande via SMS eller MSN. När det gäller fel där eleven skrivit *och* istället för *att*, vet man som läsare dock inte om det är för att eleven har problem med att veta när det ska vara vilket ord eller om han/hon faktiskt inte vet att det är två olika ord för att de uttalas på samma sätt.

Inom kategorin enkel/dubbel konsonant, pekar resultaten på att felaktig dubbel- och enkelteckning är ett ortografiskt problem som hänger med upp i gymnasieskolan. Felaktig dubbelteckning och felaktig enkelteckning av konsonant är också betydligt vanligare bland pojkar än bland flickor. Detta resultat är i enlighet med Hultman & Westman (1977). I likhet med reduktionerna är det här huvudsakligen fonologiska konventionsbrott som ger upphov till stavfelen.

Nauc ler (1989) betonar att det som lärare inte räcker med att uppmana eleven att "skriva som det låter" utan att det krävs god insikt i svenska språkets fonologi, morfologi och lexikon för att kunna bli en bra stavare. De elever som stavar bäst är alltså de som upptäckt stavningskonventionerna och insett att skriften inte är nedskrivet tal. Eftersom det inte står särskilt mycket om rättstavning i kursplanerna för svenska B,  r det kanske någonting som varje lärare behöver beakta. Vissa elever har lättare för att lära sig stava och vissa har det svårare. Genom att som lärare lägga lite mera fokus på ordets uppbyggnad och sammansättning, skulle man kanske kunna hjälpa många elever att bli bättre på att stava.

Av ordbildningsfelen i materialet finner man de flesta inom kategorin *särskrivning/sammanskrivning*. Majoriteten  r substantiv och av dessa har cirka hälften substantivisk förled. Detta resultat  r i enlighet med Hallencreutz (2002). Andra riskfaktorer verkar vara flerstaviga förleder och ord med siffror som förled. Däremot finns i mitt material inga indikationer på att förekomsten av dikritiskt tecken skulle främja särskrivning, en bakomliggande orsak som Gagzis & Jacobsen (1998) också ställt sig skeptiska till. Jag kan i mina resultat inte heller se någon klar koppling mellan särskrivning/sammanskrivning och inflytande från engelskan. Eftersom mitt material  r begränsat, behöver detta dock inte innebära att så inte är fallet. Särskrivningar  r enligt min erfarenhet vanligt förekommande i alla åldrar och inte heller bara i skolans värld. Man ser det dagligen på menyer, i annonser, i tidningsrubriker och på reklamskyltar. De kan till och med förekomma medvetet för att texten ska vara mer estetiskt tilltalande (Mobärg 1997). Utifrån mina resultat verkar det vara betydligt vanligare att man s rskriver om man  r osäker än att man sammanskriver. Kanske borde man som lärare hellre

uppmåna sina elever att våga skriva samman ord som de tycker hänger ihop.

Kategorin *lexikon* är en ganska heterogen feltyp. Den innehåller främst felaktiga idiom och kollokationer, men även en del meningar där eleven har gjort felaktiga ordval. Malmgren (1994:7) menar att det tar lång tid att behärska ett ord och ännu längre att till fullo behärska de uttryck ordet kan användas i. Jag tycker att det är svårt att tala om rätt eller fel i denna kategori eftersom jag anser att själva användningen av såväl kollokationer som idiom tyder på språklig kreativitet. På grund av heterogeniteten är det också svårt att dra några generella slutsatser av resultaten. Det kan dock påpekas att det är förhållandevis få förekomster i denna kategori som är gjorda av elever vars texter fått betyget IG. Anledningen till detta tror jag delvis är att språket i texter i de lägre betygskategorierna är förhållandevis enklare och att dessa elever inte försöker experimentera och måla lika mycket med språket. Även om det ofta blir fel i idiomatiska uttryck, anser jag det ändå vara ett steg i rätt riktning mot att utveckla elevernas språk. Detsamma tycker jag gäller för felaktigt ordval i de fall då det handlar om felanvändning av mer avancerade ord.

Det är en livslång uppgift att upptäcka och utveckla språket, såväl muntligt som skriftligt. Att kunna stava rätt och att veta vilka ord som ska skrivas samman eller skrivas isär är en process som tar olika lång tid för varje enskild individ. Skolan ska vara en skola för alla och möta eleven på ett individuellt plan för att han/hon ska få bästa möjliga förutsättningar att utvecklas. Jag tror att det är viktigt att som lärare se vad felet beror på och försöka hjälpa eleven att förstå de fonologiska eller morfologiska konventioner som ger upphov till stavfelen och felaktiga särkrivningar.

Referenser

- Gagzis, Ulrika & Jacobsen, Leif 1998. *När särskrivning blir sär skrivning – en inblick i den svenska särskrivningsproblematiken*. Lunds universitet: Uppsats, Institutionen för nordiska språk.
- Google. Sökmotor på Internet, <<http://www.google.se>>.
- Hallencreutz, Katharina 2002. Särskrivningar och andra skrivningar – nu och då. Garne, Birgitta (red) *Språk på väg – om elevers språk och skolans möjligheter*. s. 101-112. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Hultman, Tor G. & Westman, Margareta 1977. *Gymnasistsvenska*. Lund: LiberLäromedel.
- Malmgren, Sven-Göran 1994. *Svensk lexikologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmgren, Sven-Göran 2002. *Göra en promenad och ta självmord*. Om det ”rätta” verbet i fasta uttryck. I: *Humaniora – en akademisk fråga* (Humanistdag-boken 15), s. 193–200.
- Mobärg, Mats 1997. Om särskrivning, engelska och gestalttext. *Språkvård* 1/97. Stockholm: Svenska språknämnden.
- Naclér, Kerstin 1989. Hur utvecklas stavningsförmågan under skoltiden? Sandqvist, Carin & Teleman, Ulf (red) *Språkutveckling under skoltiden*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenska Akademiens Ordlista utgiven av Svenska Akademien* 1998, 12 uppl. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.
- Skolverket*, 14 december 2005, Kursplaner Svenska B [www]. Hämtat från <<http://www.skolverket.se>>.
- Språkbanken vid Göteborgs universitet*. Hämtat från <<http://www.spraakbanken.gu.se>>.
- Svenska skrivregler utgivna av Svenska språknämnden* 2000. Stockholm: Liber AB.
- Svenskt språkbruk utarbetad av Svenska språknämnden* 2003. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag